

Universita Karlova
Filozofická fakulta
Středisko ibero-amerických studií

Autoreferát – teze dizertační práce.

Jméno autora: ing.Petr Polakovič

Jméno konzultanta: Dra. Sandra P.L. de Camargo Guedes, Univille Joinville, SC, Brazílie

Název práce: Historie vystěhovalectví z českých zemí do Brazílie v 19. století.

History of Emigration from the Czech lands to Brazil in the 19th century.

Jméno vedoucího práce: PhDr.Simona Binková, CSc.

Rok odevzdání práce: 2019

Text autoreferátu:

Vystěhovalectví z českých zemí do Brazílie v 19. století nebylo doposud tolik v zorném poli odděleného výzkumu, spíše byla věnována pozornost vystěhovalectví na celý kontinent Latinské Ameriky. Že si však toto zaslouží pozornost již dokumentovali ve svých studiích a článcích Baďurová a Baďura, Barteček, Klíma, Křížová, Štěpánek. Zvláště Baďurová s Baďurou ve svém článku z roku 1995 pojednávajícím o Vystěhovalectví z českých zemí do Brazílie před vznikem ČSR zřetelně naznačili, že si téma zaslouží hlubší studii. Výrazným impulsem pro získání zájmu u odborné i širší veřejnosti bylo uskutečnění výstavy České stopy v Brazílii v roce 2010 na Pražském hradě, kde mezi několika výstavními moduly bylo téma Přínos české imigrace do Brazílie poprvé prezentováno. Výstava byla dosti zdařilá i díky prof. Štěpánkovi, který měl nad ní odbornou gesci. Kromě modulu věnovanému tématu emigrace (kterému jsem se mohl věnovat osobně) byly na výstavě další zajímavá témata jako brazilská příroda (manželé Dungelovi), brazilští indiáni (maďarský fotograf, který mezi Indiány 2 roky žil), hlavní město Brasília postavené prezidentem českého původu Kubitchekem (Brazilské velvyslanectví v Praze), památky vrcholného baroka ve státě Minas Gerais (Pavel Štěpánek) a velkoformátové portréty vybraných krajanů v Brazílii (Jindřich Štreit). U fotografování a rozhovorů s krajanů šlo o zajímavý projekt, pod patronací MZV ČR a naší diplomacie v Brazílii. Byl vybrán prof. Jindřich Štreit, aby s pracovníkem naší ambasády v Brazílii objeli krajanů v různých lokalitách v Brazílii, udělali s nimi rozhovor a fotografii. Na základě toho byla vydaná publikace Braziliáni z Česka. V té době začínalo být teprve trochu v povědomí, že v Brazílii je výrazný počet krajanů s českými kořeny, Čechů i českých Němců. K šíření tohoto povědomí velkou měrou přispěly učitelky češtiny a české historie a kultury, tam již předtím vysílané Domem zahraničních služeb při MZV ČR. Učitelky působily a nadále působí ve městě Sao Paulo, jedna učitelka celoročně, a ve městech Bataypora a Nova Petropolis působí druhá učitelka v rámci půlročních střídajících se pobytů. V případě "Bařovců" se jednalo o emigraci až ve 20. století, ale u krajanů v Nova Petropolis se jedná

primárně právě o vystěhovalectví českých Němců. Posléze vyšlo najevo, že měst s vysokým podílem krajanů z Čech, je zejména na Jihu Brazílie více, ozývali se krajané z Venancio Aires v Rio Grande do Sul a Sao Bento do Sul v Santa Catarině. Příběh řady z nich byl zvěčněn v knížce Baziiláni z Česka. Výstavní panely modulu Přínos imigrace, panely s velkoformátovými fotografiemi krajanů, věnované J.Štreitem a panely s fotografiemi barokních památek, věnované P.Štěpánkem, se staly základem expozice Muzea vystěhovalectví do Brazílie v Ralsku, které bylo slavnostně otevřeno za účasti Doc.Klímy a ing. VI.Hamáčka v létě roku 2011.

Zvolil jsem tento úvod pro můj autoreferát záměrně proto, aby předestřel pozadí, jak jsem se k výběru zvoleného tématu dostal a jakým způsobem jsem k němu přistupoval a z čeho jsem vycházel při rozvržení struktury tezí.

Postupoval jsem chronologicky v čase, jednotlivé kapitoly se v časovém sledu pojí s určitými historickými událostmi, které měly někdy větší a jindy menší vliv na vystěhovalectví z Evropy do Brazílie, v případě mé dizertace konkrétní vliv na vystěhovalectví z českých zemí.

Při rozvržení tezí bylo zřejmé, že v první polovině století bylo vystěhování spíše individuální, ale vystěhovalectví ve druhé polovině 19. století je možné nazvat velkou vystěhovaleckou vlnou.

Začátek století lze charakterizovat nástupem Napoleona k moci, jež se stává pro Evropu obrovskou hrozbou. Po jeho slavném vítězství u Slavkova v roce 1805 donutil rakouského císaře a našeho českého krále Františka roku 1806 k abdikaci na titul císaře Svaté říše římské. Císař se pro jistotu ještě předtím, roku 1804, sám prohlásil císařem „pouze“ rakouským. Napoleon ovládal celou Evropu a mířil dále. Portugalský král Jan VI. situaci vyřešil po svém. Nalodil se roku 1807 s 15.000 dvořany, obchodníky a královskou knihovnou na britské lodě a utekl před Napoleonem do Brazílie. Po příjezdu zjistil, že v Brazílii, která byla vysávána jako kolonie, toho moc, kromě surovin, není. Žádný průmysl, žádné vyspělé zemědělství, ani ubytování pro 15.000 lidí, kteří mají jisté nároky na životní úroveň. Záhy po příjezdu v lednu 1808 vydal dekret, kterým otevřel brazilské přístavy pro obchod světu. Nejlepší podmínky, tzn. nejnižší cla, získali pochopitelně Britové, ale ani obchodníci jiného zejména evropského původu nepřišli zkrátka. A zde jsem se věnoval obchodníkům původem z Čech. Mapoval jsem vystěhovalectví obchodníka se sklem z Nového Boru Antona Huberta, který pravděpodobně využil tříleté platnosti svého řádně vystaveného pasu Krajským hejtmanstvím v Litoměřicích a mezi lety 1807 až 1810 odplul do Bahie. Daří se mu dobře, má tam obchod se sklem a velké pozemky. To líčí v dopisech svým bratrům do Čech. Od roku 1817 tam s ním žije i jeho druhý bratr Ignatz. V roce 1823 zvou třetího bratra Augustina s celou rodinou, 9 dětmi, ale tomu vystěhování úřady nepovolily.

V roce 1811 evidujeme obchodníka zapsaného v registru cizinců připlouvajících do brazilského přístavu Rio de Janeiro, pod označením země původu Boemia a jmenuje se José Conrad. Conrad byla významná rodina sklářů a obchodníků se sklem z Kamenického Šenova, vlastníci i sklárnu na Moravě, kde experimentovali s výrobou uranového skla. Zdatní obchodníci, plní zkušeností z obchodu se sklem, textilem a různým tehdy nazývaným hokynářským zbožím, hledali nové možnosti na otevřeném brazilském trhu, kde byl značný nedostatek jakéhokoliv spotřebního zboží. Na tomto trhu našlo své místo zboží z Británie, Francie, Německa, a jistě i zboží české provenience našlo na trhu uplatnění.

Po Vídeňském kongresu, v roce 1815 vyhláší Král Jan VI. v Rio de Janeiru Spojené království Portugalska, Brazílie a Algarve a tím povyšuje Brazílii na stejnou úroveň jako Portugalsko. V roce 1810 byla dcera rakouského císaře Františka, Marie Luisa provdána za Napoleona Bonaparta. V roce 1816 se koná ve Vídni v zastoupení svatba další císařovy dcery Leopoldiny, která se vdává za následníka trůnu Janova obrovského spojeného království, syna Pedra. Tímto sňatkem a odplutím Princezny Leopoldiny za manželem do Rio de Janeira v létě roku 1817 se Brazílie v Rakousku a našich českých zemích nesmírně zviditelňuje.

Arcivévodkyně, velmi nadaná, vzdělaná a projevující výrazný zájem o přírodní vědy si vyžádá na otci, aby s ní do Brazílie odplula přírodovědecká expedice. Tuto výpravu organizuje a financuje sám kníže Metternich a ředitel přírodovědeckého Vídeňského muzea von Schreibers. Z našich zemí jsou do výpravy nominováni: jako šéf výpravy prof. Dr. Christian Mikan z Karlovy University (původem z Teplic), Dr. Johann Emanuel Pohl rovněž absolvent UK v Praze (původem z České Kamenice), Wilhelm Schott původem z Brna, Rochus Schüch coby knihovník, původem z Linhartic u Moravské Třebové a Dominik Sochor jako lovcí a taxidermista, u něj místo narození není známo. Vzory měli naši přírodovědci znamenité v podobě takových cestovatelů, jako byl Samuel Fritz, jezuita, rodák z Trutnova, tvůrce první a nepřekonatelné mapy řeky Amazonky nebo Tadeáš Haenke, neméně významný cestovatel a přírodovědec. Později se k těmto velikánům přiřadili i Alberto Vojtěch Frič nebo Enrique Stanko Vráz.

Rakouská výprava byla velmi úspěšná. V roce 1821 bylo možné otevřít ve Vídni, k tomu účelu císařem speciálně pronajatém Harrachově paláci, Muzeum věnované jen Brazílii – tzv. Museum Brasilianum. V Muzeu bylo tisíce druhů brazilské flóry a fauny a kresby provedené Tomášem Enderem.

Přirozeně, že s Leopoldinou odplouvali z italského Livorna do Brazílie i její dvorní dámy a diplomaté. Její první dvorní dáma na palubě lodi hraběnka Kühnburg zmiňuje ve svých dopisech, že tam plují i Wenzel Bergner se synem z Rumburku v Čechách, s úkolem prověřit exportní možnosti pro rakouské výrobky do Brazílie. Ze stejného registru přístavu v Rio de Janeiro o pohybu osob (jako v případě Conrada) jsem se dozvěděl, že Wenceslau Bergner – austriácko (Boemia) opouští 6. dubna 1821 Rio směr Amsterdam. Když jsem nemohl vypátrat místo narození Sochora jel jsem do státu Mato Grosso, poklonit se jeho památce na místě kde byl pohřben, v osadě na dobývání zlata, která se jmenuje Sao Vicente, s nadějí, že se dozvím jeho původ na místě jeho posledního odpočinku. I dnes jsou zde uzavřené zlaté doly, ale ředitel dolů mě za takovým účelem k ruinám kostelíku, kde dle svědectví Natterera, byl Sochor pochován, pustil. Sochor, nakažený žlutou horečkou zde zemřel před vánocemi roku 1826. Rochus Schüch, princezny Leopoldiny od dětství oblíbený učitel, byl přijat do jejich služeb s tím, že v Brazílii s ní zůstane u královského dvora a do Rakouska se již nevrátí. Byl proto i vyvázan z jeho pracovního závazku kustoda v Císařském přírodovědeckém kabinetu. Byl to vysvěcený kněz, takže se neměl ženit, dle předběžných informací tak učinil, není ale podloženo nálezy z farních knih oddaných. Každopádně se v Brazílii usazuje a má syna, který významně přispívá k rozvoji samostatné Brazílie jako Baron z Copanemy.

V roce 2017 byl na základě zájmu krajanů v Brazílii zorganizován Zájezd po stopách Leopoldiny nebo členů jejího doprovodu a expedice do Brazílie a jejich přátel s názvem: Viagem Dona Leopoldina 2017. Poznávací cesta byla vedena po trase Praha, Chýše, Mariánské Lázně, Kynžvart, Cheb, Karlovy Vary, Kostomlaty nad Milešovkou, Teplice, Česká Kamenice, Rumburk, Horní Libchava, Zákupy, Ralsko-Náhlov, Jablonec, Chrudim,

Linhartice, Olomouc, Brno, Slavkov, Laxenburg, Vídeň. Zájezd přispěl k poznání míst původu takových talentovaných lidí, jakými byli třeba Mikan, Pohl a Schott. Anebo kde zažila Leopoldina coby dívenka setkání s velkým německým básníkem J.W.Goethem.

Roku 1822 vyhláší Brazílie svoji nezávislost. Nyní nezůstává jen na vůli obchodníků, zda se chtějí v Brazílii usadit, nýbrž naplno se rozjíždí rekrutace vojáků pro vytvoření cizineckého sboru jako základu dosud neexistující brazilské armády a nábor, lákání kolonistů pro zakládání nových kolonií zejména na Jihu Brazílie. K tomuto nelehkému úkolu si nyní již císařský pár: Pedro (nechal se korunovat brazilským císařem jako Pedro I) a Leopoldina povolávají zkušeného a vzdělaného lékaře, obchodníka, diplomata, polyglota, muže mnoha talentů: Majora Dr. Antona Georga Schäffera. Ten má již i své vlastní zkušenosti se zakládáním kolonií, jelikož již v roce 1821 zakládá svou privátní kolonii v Bahii, kterou nazve podle země svého původu Frankental. V roce 1823 odjíždí Schäffer do Evropy, aby se zde pokusil naplnit svoji nesnadnou, neoficiální a tak trochu tajnou misi, jelikož Brazílie ještě nebyla všemi mocnostmi uznána jako samostatný stát. Jeho první kroky vedou do Vídně, ale kníže Metternich a potažmo ani císař nejsou nijak nakloněni tomu, aby z monarchie odcházeli bojeschopní muži a kolonisté. Navzdory tomu přesto víme, že mezi lety 1820-1830, tady za Schäfferova evropského angažmá, nebo v době krátce po něm odchází do Brazílie nejslavnější český vystěhovalec všech dob, Jan Nepomuk Kubiček, pradědeček pozdějšího brazilského prezidenta J.K.. Jan Nepomuk byl zručný truhlář. Nevíme, zdali se nechal naverbovat do brazilské armády nebo si zaplatil cestu sám a prostě uchopil příležitost, jelikož bylo všeobecně známo, že novému státu se nedostává ničeho - například ani zručných řemeslníků. Nevíme, jestli odešel tajně nebo s platným cestovním pasem. Rozhodně se tento mladý muž usazuje v roce 1831 ve městě Serro ve státě Minas Gerais a zakládá zde rodinu, žije nesezdán s Brazilkou, Teresou de Jesus Aguilar. Mají 3 syny a syn stejného jména Jan Nepomuk Junior se stává viceprezidentem státu Minas Gerais. President J. K. je však vnukem druhého syna Augusta Eliase, resp. synem jeho dcery Julie. Jestli odešel Jan Nepomuk do Brazílie úplně sám nebo se svými kamarády nebo s komunitou cikánů, jak uvádějí někteří brazilští historici, to bylo předmětem pozornosti mého výzkumu. Každopádně si ponechává rodina Kubitschek velký primát v tom, že není známa jiná rodina z Čech, resp. její potomci, kteří by si byli plně vědomi svého českého původu, mám na mysli rodiny či jednotlivci co odešli v první polovině 19. století. Neexistuje však jistota v tom, zdali se v paměti rodiny uchovalo místo s názvem Třeboň. Nebo rodina vždy věděla pouze Čechy a pak později byla vyslovena Třeboň, jelikož na Třeboňsku se prý mělo vyskytovat v době kdy se Jan Nepomuk vystěhoval, nejvíce lidí s příjmením Kubiček.

V roce 1822 je v Bahii založena kolonie Leopoldina a ve státě Rio de Janeiro švýcarská kolonie Novo Friburgo. V roce 1824 je v jižním státě Rio Grande do Sul založena úspěšná kolonie Sao Leopoldo. Za vším stojí a vše organizačně zajišťuje Dr. Schäffer ze svých kanceláří v Brémách a Hamburgu.

Máme ovšem i další výjimečné osobnosti. V roce 1823 zakládá v Rio de Janeiru obchodník Franz Scheiner z Horní Libchavy Club, Sociedade Germania. Tento Club dodnes existuje a je potěšující číst v zakládací listině Franz Scheiner, Ober Liebich, Böhmen. Franz Scheiner byl stejně vlivný a schopný muž jako třeba Anton Georg Schäffer nebo Švýcar Martin Flach nebo Hrabě Langsdorff, patřil prostě k brazilské elitě, byť se v Brazílii nenarodil. Vedle Franze se objevuje poblíž Ria na kávové farmě Cantagalo také jeho bratr Josef. Franz vykonává po určitou dobu i diplomatickou funkci, jelikož je jmenován honorárním konzulem Rakouska

v Brazílii. Obou bratrům jsem se také hodně věnoval ve zkoumání jejich životních osudů, zjištění data jejich narození v Čechách, data možného příchodu do Brazílie a data a místa úmrtí v Brazílii.

Mezi lety 1831 – 1850 se nijak aktivně imigrační politika nerozvíjí, jelikož velmi mladý císař se naplno zapojuje do státních záležitostí až po získání dosaženého vzdělání a získání základních vladařských zkušeností. Ale hned v roce 1850 je k počtě jména manžela sestry mladého císaře, Prince z Joinville založena velká kolonie v zálivu Sao Francisco, ve státě Santa Catarina. Osídlovací projekt je tak významný, že přepravní společnosti Hapag i Hamburg Süd zavádějí přímé linky Hamburg - Joinville. Nejdříve se vystěhovávají lidé, převážně Němci z míst, které se nacházejí blíže k přístavům Hamburg nebo Břemy. Od roku 1860 již v listech pasažérů vidíme vystěhovalce z českých zemí.

Je třeba vůbec připomenout, že brazilská imigrační politika v 19. století byla aktivní a existoval zde zřetelný zájem získat pro osídlení Brazílie imigranty zejména z Evropy. Hlavní pobídka, která měla ovlivnit jejich rozhodnutí, byla získání půdy za výhodných podmínek. V Evropě bylo všeobecně volné půdy nedostatek a pozemková reforma byla v nedohlednu. Vysoká porodnost, početné rodiny, industrializace, vysoká hustota obyvatelstva, to vše mělo za následek, že lidé uvažovali o nalezení nového životního prostoru, zejména v řídce obydlených územích v zámoří. Brazílie si v tomto směru přímo konkurovala s USA a zaznamenáváme i případy, kdy rodiny se rozdělily. Jeden bratr s rodinou odešel do USA a druhý do Brazílie. Rozdíl byl jasný, Brazílie setrvala ve státním útvaru monarchie – císařství. V tomto smyslu se podobala Habsburské monarchii, kde byly v té době ukotveny i české země. Státním jazykem zde byla portugalština. Přes veškeré počáteční demokratické snahy císaře a císařovny zůstala Brazílie až do roku 1888 jedním z posledních otrokářských zemí světa. Nicméně snahy o přilákání přistěhovalců z Evropy se prolínají celým 19. stoletím. V zásadě jsou motivovány těmito několika základními cíli: získat imigranty bílé rasy jako vyrovnání černošské většiny, která se v Brazílii vytvořila téměř nikdy neustávajícím dovozem otroků. Další cíl byl získat lidi různých řemeslnických profesí, samostatně podnikající, zemědělce, kteří si umí samostatně poradit s nástrahami divoké nespoutané přírody a nízkou životní, ekonomickou a kulturní úrovní země a naopak svými schopnostmi a znalostmi přispějí k jejímu rozvoji. V neposlední řadě se sledoval cíl, zejména na jihu, obsadit imigranty sporné území při hranici s Argentinou a tím si do budoucna zajistit nesporné vymezení jižního brazilského státu Rio Grande do Sul. V období vyhlášení samostatnosti země a v období války (Paraguayská válka) byl zjevný cíl získat budoucí kolonisty nejdříve jako zkušené „evropské vojáky“ neboť pokud jde o armádu, tu musela vytvořit v 19. století Brazílie od nuly. Již král Jan VI. zval do země schopné podnikatele, obchodníky, experty, vědce, zoology a botaniky, mineralogy, architekty, výzkumníky, malíře, muzikanty, aby celkově prozkoumali brazilské zdroje a možnosti a pozvedli úroveň zaostalé země. V tomto pokračoval i jeho syn a vnuk.

Osvícení panovníci, jakým byli Pedro I, císařovna Leopoldina (určitou dobu vládla v Rio de Janeiru z pověření Pedra jako regentka) a jejich syn Pedro II si jistě uvědomovali stín toho velkého problému, který v jejich staré vlasti (kromě Pedra II jeho vlastní již byla Brazílie) byl dávno překonán a s kterým bylo těžko se v Brazílii vypořádat – otroctví. Bohatí statkáři byli proti zrušení otroctví, aby nepřišli o bezplatnou pracovní sílu. Existovaly zde navíc obavy, že pokud se otroctví zruší jednoznačným prohlášením či dekretem císaře, ekonomický systém založený na pracovní síle otroků se zhroutí a země se může ocitnout i v občanské válce v podobě hrozby války Severu proti Jihu v USA. Velmi vzdělaný císař pacifista a humanista,

Pedro II, se obával těchto problémů, a proto se uchýlil k pozvolnému etapovému odstraňování otroctví prostřednictvím řady dekretů. Nejvýznamnější z nich byl zákon č. 2040, který císař vydal 28. 9. 1871 a nesl v portugalském originálu název „Lei do ventre livre“, což se dá volně přeložit jako zákon o narození svobodného dítěte z dělohy matky. Jinými slovy dítě narozené matce otrokyni po datu vydání dekretu se stávalo svobodným. Toto byl jasný signál toho, že postupně v budoucnu s těmito dorůstajícími dětmi generace narozených v 70 letech, nebude ke konci století pracovní síla otroků již téměř existovat a bude jí potřeba cíleně nahradit jinou, tedy svobodnou neboli tržní pracovní silou. Z propagačního plakátu vydanému ke zmíněnému zákonu a vyobrazení na něm je názorně vykreslena vyplývající potřeba a pobídka pro zástupy evropských přistěhovalců. Mezi těmito evropskými imigranty vedou zejména z počátku Němci, Rakušané, mezi nimi i Češi a další národnosti, i vzhledem k přímé podpoře jejich ochránkyně a krajanek: Dony Leopoldiny. Koncem 19. století pak převážilo vystěhovalectví Italů.

V logické návaznosti na Zákon č. 2040 zde musíme zmínit císařský dekret č. 5663 ze 17. června 1874 a osobnost, která za ním stála. Dekret byl v podstatě dohoda mezi císařem a brazilskou vládou (garantovaný ministrem zemědělství, obchodu a veřejných prací) na straně jedné a podnikatelem Joaquimem Caetanem Pinto Juniorem na straně druhé o zajištění přísunu 100.000 evropských imigrantů do Brazílie během následných 10 let, do roku 1884, tedy cca 10.000 kolonistů ročně. Hovoří se zde o národnostech v tomto pořadí: Němci, Rakušané, Švýcaři, Italové ze Severu, Baskové, Belgičané, Švédové, Dánové a Francouzi. Jasně preferovaná profese je zemědělec, věkově se preferuje rozhraní 2-45 let, pokud se nejedná o „hlavu“ rodiny, ta může být i staršího věku. Dvacet procent imigrantů mohlo být jiných profesí. Věk dětí byl posunut nad hranici kojeneckého věku zřejmě z důvodu náročné a nebezpečné cesty přes moře, která i v této době, byť za nástupu parníků, trvala cca jeden měsíc, cestu po řekách na vorech a pěšky do vnitrozemí v to nepočítaje. Tento brazilský imigrační projekt a osobnost Caetana Pinto snese srovnání snad jen pouze s evropskou misí osobnosti Majora Dr. Antona Georga von Schäffera v letech 1823-1830, o níž jsem se již zmínili.

V dekádě 70. let 19. století v následku výše zmíněných zákonů skutečně zaznamenáváme masový nárůst emigrace do Brazílie, která se projevuje i v našich českých zemích. Dle dostupných propočtů a odhadů již neodcházejí do Brazílie jednotlivci jako Jan Nepomuk Kubíček, nýbrž celé rodiny, ba několik příbuzenských rodin a často část celé vesnice. Měsíčně odplouvá do Brazílie 150-200 vystěhovalců. Za rok minimálně 2000 osob, a když vztáhneme naše lidi ke kontraktu Caetana Pinto, může činit jejich podíl na 100.000 kolonistů až pětinu, tedy 20.000 osob. Lze však předpokládat, že vystěhovalci si našli i jiné nabídky a cesty k vystěhování do Brazílie než přes společnost podnikatele Caetana Pinto. Faktem zůstává to, že největší komunity tzv. Boemios přistály u brazilských břehů v této dekádě a usadili se relativně společně v koloniích Joinville, Sao Bento do Sul, Brusque ve státě Santa Catarina nebo Nova Petropolis, Venancio Aires, Candelaria a dalších ve státě Rio Grande do Sul. Získali běžně 25 ha pralesa za výhodných podmínek a mohli se pustit do nesmírné dřiny. Jednalo se zejména o obyvatele našeho pro zemědělce nehostinného pohraničí, kteří byli nabídkou koloniálních společností osloveni. V roce 1877 připluli ke břehům své nové domoviny i moji předkové, pra-prastrýci, dva bratři Josef a Peter Hörbe s rodinami z Podještědí. Zrovna 2 letý syn Petra Hörbeho, malý Josef, strastiplnou cestu nepřežil, byl pochován po příplutí na hřbitově v hlavním městě provincie Rio Grande do Sul, v Porto Alegre. U mé vlastní rodiny jsem se podrobně zabýval rekonstrukcí jejich vystěhování. Jak a

kde v Čechách žili, kde pracovali, než se rozhodli k vystěhování, jaké je k tomu vedli pohnutky a jak se jim potom v nové zemi vedlo, to jsem zkoumal za pomoci vzpomínek mých brazilských příbuzných.

V roce 1888 je Zlatým dekretem definitivně a konečně nezvratně zrušeno v Brazílii otroctví. Dekret vydala dcera císaře Pedra II, Princezna Isabel, které nemocný otec svěřil vládu do jejích rukou coby regentce. Rok nato byla císařská rodina vyhnána z Brazílie do francouzského exilu a v Brazílii byla vyhlášena republika.

Ani nová republika nezrušila imigrační pobídky a naopak aktivně v nich pokračovala. Zejména v Jižním brazilském státě Rio Grande do Sul se zakládají nové kolonie jako například Ijuí, Jaguary nebo Guarany das Missoes, kde se znovu objevuje mnoho Čechů a Českých Němců, kteří sem bez přestávek přicházejí až do konce 19. století. Pokud bychom počítali, že jich odešlo v následujících letech o něco méně než v letech 70tých, tedy 1500 osob ročně, dopočítáme se v letech 1880-1900 k dalšímu nezanedbatelnému číslu 30.000 osob, celkem tedy odhaduji, že 50.000 osob se v druhé polovině 19. století vystěhovalo do Brazílie a domnívám se, že toto číslo není nijak nadnesené. Po zrušení otroctví je nedostatek pracovní síly nasnadě. Zejména zemědělské, například kávové plantáže, náročné na manuální práci rekrutují nyní cizince všech národností, aby sběr a zpracování tohoto lukrativního exportního artiklu zajistili. V této době se usazuje v Brazílii značná komunita Japonců, ale v roce 1891 se dostává přes italského agenta na kávové plantáže v Piraju, ve státě Sao Paulo, i cca 20 rodin Moravanů z Trojanovic z kraje pod Beskydami.

I ve 20. století můžeme zaznamenat pokračování vystěhovalectví do Brazílie, z našich zemí. Toto vystěhovalectví již však nedosahuje významu a přínosu české emigrace do Brazílie během století předešlého. A moje teze jsou vymezené rokem 1900.

Můžeme skutečně potvrdit, že vystěhovalci od nás zanechali v Brazílii nesmazatelné stopy a že stále nové a nové rodiny odkrývají svůj český původ, odhalují pravé místo původu svých předků, které bylo pro mnohé z nich po více než 100 let zahaleno někde v mlze širokého evropského prostoru. Poznávají svojí původní identitu, českou, německou nebo židovskou, mnohdy smíšenou nebo překvapivě bez zjevné rozlišovací linie, vyznání katolické nebo protestantské, tak jak tomu praktický život v Čechách a na Moravě v 19. století nahrával nebo jak se odvíjel od dané životní reality. Nacházejí a navštěvují vesnice nebo města, kde se jejich předci narodili, kde chodili do školy, do kostela, kde se i oženili nebo vdávali, než odešli do Brazílie.

V souvislosti se všemi těmito kořeny, vazbami a vztahy má i v dnešní době Česká republika předpoklady pro hýčkání si zvláštního a silného pouta k této krásné a rozmanité zemi jakou Brazílie bezesporu je. Máme příležitost ukázat, že naše malá země dala Brazílii mnoho znamenitých lidí včetně jejího oblíbeného prezidenta.

Dizertační práce přinesla podrobnější informace k tématu vystěhovalectví z českých zemí do Brazílie v kontextu historických událostí 19. století.

Práce přinesla nové informace o několika rodinách obchodníků se sklem, původem ze Severních Čech, kteří se již počátkem 19. století v Brazílii úspěšně etablovali. Zejména u

nejvýznamnějšího z nich, zakladatele prvního německého obchodního spolku v Brazílii, považovaného za Němce, bylo doloženo, že se jedná o českého Němce.

Práce je přínosem v tom, že v počtu osob, které doprovázely arcivévodkyni Leopoldinu do Brazílie, se soustředila největší pozornost na ty osoby, které byly původem z českých zemí. Bylo doloženo, že zastoupení těchto lidí v doprovodu bylo výrazné a zastoupené napříč různými profesemi,

Bylo rovněž prokázáno, že ihned v počátku aktivní osídlovací politiky Brazílie, byly také české země v hledáčku zájmu, odkud se rekrutovali do Brazílie kolonisté, vojáci i řemeslníci. Pokud jde o doložení přesného původu nejslavnějšího vystěhovalce do Brazílie, pradědečka prezidenta Kubitscheka, práce předestírá kudy by měl další výzkum směřovat.

Přínosem práce je, že „masovému“ vystěhovalectví v druhé polovině 19. století přidělila konkrétnější počty vystěhovalců, prostřednictvím jmenné databáze a v četných případech dokonce popsala jejich konkrétní osudy.

Důležitým přínos práce je v tom, u vystěhovalectví, které je pojmenováno jako německé vystěhovalectví upozorňuje na, že výrazná část z této skupiny je tvořena vystěhovalectvím českých Němců, jež zemsky přísluší k českým zemím a je žádoucí věnovat jí vlastní výzkum. Přínos práce je v tom, že odhaluje další místa v Brazílii, kde se usadili vystěhovalci z českých zemí a pojmenovaná jednotlivce a skupiny, které tu zanechali české stopy.

Na druhé straně recipročně odhaluje nová místa původu vystěhovalců v České republice, což vede k poznání a obohacení různorodosti vazeb.

Jelikož disertační práce popisuje četnost a rozmanitost českých stop v Brazílii, může být jejím přínosem rozvoj kulturních, mezilidských a obchodních vztahů mezi oběma zeměmi a podpora našich krajanů v Brazílii.

Publikační činnost studenta:

Brazilkou z celého srdce – Dějiny a současnost 5/2016, str.14-18, spoluautorství s prof. Markétou Křížovou, vydalo nakladatelství časopisu Dějiny a současnost v Praze

Čeští vystěhovalci v Brazílii – Sborník Muzea Českého lesa v Tachově 35/2017, str. 67-76, pro Muzeum Českého lesa v Tachově vydal Zdeněk Procházka Nakladatelství Českého lesa v Domažlicích

Brazilský císař Don Pedro II. v Karlových Varech 1871 -XXVI. Historický seminář Karla Nejdla, 2017, str.72-83, vydal Klub přátel Karlových Varů z.s. ve spolupráci s Muzeem Karlovy Vary p.o. v Karlových Varech

O Museu dos Compatriotas Emigrantes no Brasil- República Tcheca: Uma experiencia social -Revista Confluencias Culturais, v. 3, n. 2 – ISSN 2316-395X, str. 73-84 spoluautorství s Douglasem Neanderem Sambatim a Sandrou Camargo Guedes, vydáno v Joinville, Univille roku 2014

Přednášky pro širokou veřejnost – Muzeum v Tachově, Muzeum v Rumburku, Muzeum v Opavě, Muzeum v Děčíně, Spolek Tadeáše Haenkeho v Chřibské, , Muzeum v Rýmařově, Knihovna v České Lípě, Muzeum v Bělé pod Bezdězem, Severočeské muzeum v Liberci a další.

Prameny a literatura:

AICHELBURG, Vladimír. *Register der k. (u.) k. Kriegsschiffe. Von Abbondanza bis Zrinyi*. Wien–Graz: NWV Verlag GmbH. 2002, 544 s. ISBN: 3-7083-0052-1.

BAĎUROVÁ, Monika a BAĎURA, Bohumil. Vystěhovalectví z českých zemí do Brazílie před vznikem ČSR. In: *Český lid* Vol. 82, No. 4 (1995), pp. 323–335.

BARBOSA de, Assis Francisco. *Juscelino Kubitschek: Uma Revisão na Política Brasileira*. Editora José Olympio. 1960, 363 s.

BARTEČEK, Ivo. *Cestovatelé z českých zemí v Latinské Americe*. Prostějov: Muzeum Prostějovska, 2001. 55 s. ISBN 80-86276-06-6.

BARTEČEK, Ivo. Vystěhovalectví do Latinské Ameriky. In: *Češi v cizině*, 9, Praha 1996.

BAUM, Emmi. *Empress Leopoldina: Her role in the Development of Brasil, 1817–1826*. New York: New York University, History modern, 1965. Disertační práce. 295 s.

BIRKHOLZ, Andreas. *Österreich und Brasilien 1816–1831*. Mnichov: Universität Mnichov. Disertační práce. 242 s.

BLAAS, Richard. *Die Anfänge des österreichischen Brasilienshandels*. Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, Wien 1965, 17/18 Band, 1964/1965, s. 209–285.

BRAGANCA de Saxe-Coburgo Carlos Tasso. *Dom Pedro II na Alemanha: Uma amizade tradicional*. São Paulo: Editora Sena, 2014. ISBN 978-85-396-0454-8.

BRANDEJS, Stanislav. *Naše vystěhovalectví a naše vystěhovalecká politika*. Praha: [s.n., 1926]. 22 s.

BRINCKMANN, Andrea a GABRIELSSON, Peter. *Seht, wie sie übers große Weltmeer ziehn!* Hamburg: Balinstadt Museum, 2007, 256 s. ISBN: 978-3-86108-888-2.

BROUČEK, Stanislav. *Etapy českého vystěhovalectví*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2003. 6 s. ISBN 80-85010-54-2.

CROFT, Lee B. *George Anton Schaeffer: Shipping Germans to Brasil*. Arizona: Sphynx Publications, Kindle Edition, 2012, 404 s. [ISBN 978-0-9858908-2-7](https://www.amazon.com/dp/B009231000).

- DUBOVICKÝ, Ivan. *Češi v Americe a česko-americké vztahy v průběhu pěti staletí = Czechs in America and Czech-American relations in a course of five centuries*. Překlad Linda Leffová. Druhé, přepracované vydání. Praha: EPOCH, 2018. 198 s. ISBN 978-80-7557-165-6.
- FREYREISS, Georg Wilhelm. *Beiträge zur näheren Kenntnis des Kaiserthums Brasiliens*. Frankfurt nad Mohanem, 1824. 171 s.
- JILEMNICKÁ, Martina. *Arcivévodkyně Leopoldina Habsburská, císařovna Brazílie*. Praha: FF UK. Diplomová práce. 2014, 71 s.
- KAISER, Gloria. *Dona Leopoldina: die Habsburgerin auf Brasiliens Thron*. Wien: Seifert Verlag, 2015. 376 s. ISBN 978-3-902924-43-8.
- KAISER, Gloria. *Um diário especial: Leopoldina, princesa da Áustria, imperatriz do Brasil*. Rio de Janeiro: Rêler, 2005. 95 s. ISBN 978-85-986-50-04-3.
- KLAUSEWITZ, Wolfgang. *Philip Jakob Cretzschmar dem Initiator der SNG zum 160. Todesjahr*. Frankfurt am Main: Natur und Museum, 135, (5/6), 2006, s. 117–125.
- KLÍMA, Jan. *Dějiny Brazílie*. Vyd. 2., dopl. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011. 505 s. ISBN 978-80-7422-107-1.
- KUNC, Jiří a BARTEČEK, Ivo. *Dobytí a osvobození Latinské Ameriky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci: Filozofická fakulta, 2008. 110 s. ISBN 978-80-244-1956-5.
- KYBAL, Vlastimil. *As industrias Tchecoslovacas e o Brasil: Conferencia realizada no Centro Industrial do Brasil, a 8 de Fevereiro de 1927, e publicada no Monitor Mercantil, de 5 de Março de 1927*. Rio de Janeiro: S.A. Monitor Mercantil, 1927. 52 s.
- KYBAL, Vlastimil. *Jižní Amerika a Československo: s přehledem obchodní, finanční a emigrační činnosti jiných národů*. V Praze: Literární výbor obchodnického spolku Merkur, 1928. 228, [iii] s. Obchodní knihovna Merkur; č. 23.
- KYBAL, Vlastimil. *Po československých stopách v Latinské Americe*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003. 79 s. Verbum; sv. 7. ISBN 80-244-0507-5.
- KYBAL, Vlastimil. *Segundo anno no Brasil: artigos, conferencias e discursos sobre a Tchecoslovaquia e suas relações com o Brasil: viagem a Bueno Aires*. Rio de Janeiro: Edição do Anuario do Brasil, 1927. xvi, 398 s.
- LACK, Eva. *Wenzel Philipp Leopold Baron von Mareschal, ein österreichischer Offizier und Diplomat, 1785–1851: mit besonderer Berücksichtigung seiner diplomatischen Verwendung in Süd- und Nordamerika*. Wien: VWGÖ, disertační práce, 1975, 285 s, Sysno 001 227 465.
- LEMOS, Juvencio Saldanha. *Os Mercenários do Imperador: A primeira corrente imigratória alemá no Brasil*. Porto Alegre: Letra Vida, 2013. 512 s. ISBN 978-85-65526-49-4.

MAUTHE, Gabriele. Die österreichische Brasilienexpedition. In ZEILINGER, Elisabeth (Hrsg.). *Österreich und die Neue Welt, [Symposion](#) in der Österreichischen Nationalbibliothek, Tagungsband (Biblos-Schriften 160)*, Österreichische Nationalbibliothek, Wien 1993, [ISBN 3-01-000010-X](#), s. 128–137.

OBERACKER Jr., Carlos H. *A Colonia Leopoldina-Frankental na Bahia Meridional*. Köln: Böhlau, 1987, *Jahrbuch für die Geschichte von Staat, Wirtschaft und Gesellschaft Lateinamerikas*, 24. S. 455–479.

OBERACKER Jr., Carlos H. *A Imperatriz Leopoldina: sua vida e sua época: ensaio de uma biografia*. Rio de Janeiro: Conselho Federal de Cultura, 1973.

OBERACKER Jr., Carlos H. *Jorge Antônio von Schaeffer, criador da primeira corrente emigratória alemã para o Brasil*. Porto Alegre: Editora Metrópole, 1975.

OPATRŇÝ, Josef, ed. *Emigración centroeuropea a América Latina II*. 1a ed. Praha: Karolinum, 2003. 213 s. Ibero-Americana Pragensia. Supplementum, 10/2002. ISBN 80-246-0592-9.

OPATRŇÝ, Josef, ed. *Emigración centroeuropea a América Latina*. 1a ed. Praha: Karolinum, 2000. 333 s. Ibero-Americana Pragensia. Supplementum, 8 (2000). ISBN 80-246-0178-8.

OPATRŇÝ, Josef, ed. *Emigración centroeuropea a América Latina. III, La propaganda proemigratoria y la realidad*. 1a ed. Praga: Karolinum, 2005. 190 s. Ibero-Americana Pragensia. Supplementum, 13/2004. ISBN 80-246-0952-5.

OPATRŇÝ, Josef, ed. *Emigración centroeuropea a América Latina. IV, Emigración en testimonios y novelas*. 1a ed. Praga: Karolinum, 2006. 189 s. Ibero-Americana Pragensia. Supplementum, 17/2006. ISBN 80-246-1269-0.

OPATRŇÝ, Josef. *Amerika v proměnách staletí*. Praha: Libri, 1998. 841 s. ISBN 80-85983-42-7.

POHL, Emanuel. *Reisen im Innern von Brasilien*. 1. díl, Wien, 1832, 448 s.

POHL, Emanuel. *Reisen im Innern von Brasilien*. 2. díl, Wien, 1837, 641 s.

POLIŠENSKÝ, Josef a kol.: *Dějiny Latinské Ameriky*. Praha 1979.

POLIŠENSKÝ, Josef: K otázkám dějin českého vystěhovalectví do Ameriky. In: *Češi v cizině*, 1, Praha 1986, s. 17–22.

POLIŠENSKÝ, Josef: Prameny a problémy dějin českého a slovenského vystěhovalectví do Latinské Ameriky. *Český lid*, 68, 1981, č. 1, s. 3–8.

PRUTSCH, Ursula, ed., BERTONHA, João Fábio, ed. a SZENTE-VARGA, Mónika, ed. *Aventureros, utopistas, emigrantes: del Imperio Habsburgo a las Américas*. Liverpool:

- AHILA, 2017. 234 stran. Estudios AHILA de Historia Latinoamericana; no. 14. ISBN 978-84-16922-30-7.
- RAMÍREZ, Ezekiel Stanley. *As relações entre a Áustria e o Brasil, 1815–1889*. São Paulo: Companhia Editora Nacional, 1968, Col. Brasiliana, sv. 337, 261 s.
- REZUTTI, Paulo. *D. Leopoldina. A História não Contada. A Mulher que Arquitetou a Independência do Brasil*. Rio de Janeiro: Editora Casa da Palavra, 2017. 431 s. ISBN 978-85-441-0510-8.
- ROCHE, Jean. *La colonisation allemande et le Rio Grande do Sul*. Paris: Institut des hautes études de l'Amérique latine, 1959. xxvi, 696 s., 14 s.
- SCHEBEK, Edmund. *Böhmens Glasindustrie und Glashandel: Quellen zu ihrer Geschichte*. Prag: Handels- und Gewerbekammer, 1878. lxiv, 434 s.
- SCHMUTZER, Kurt. *Der Liebe Zur Naturgeschichte Halber: Johann Natterers Reisen in Brasilien 1817–1835*. Wien: Universität Wien, 2007. Disertační práce. 293 s.
- SCHÜLLER, H. *Dona Leopoldina: Erste Kaiserin von Brasilien, Schutzerrin der deutschen Einwanderer*. Porto Alegre: Instituto Beneficiente e Genealógico, Frederico Mentz. 1963, 348 s.
- SMITH, Robert C. a FERREZ, Gilberto. *Franz Frühbeck's Brazilian Journey*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, Hispanic Society of America, 1960, 128 s.
- ŠTĚRBA, Francisco Carlos a BARTEČEK, Ivo, ed. *Češi a Slováci v Latinské Americe*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. 84 s. Verbum; sv. 18. ISBN 978-80-244-2080-6.
- TÖLSNER, Carl August. *Kolonie Leopoldina v Brazílii*. Universita Göttingen: Dieterisch. Disertační práce. 1958, 77 s.
- VACULÍK, Jaroslav. *Češi v cizině: Emigrace a návrat do vlasti*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 74 s. ISBN 80-210-3001-1.
- VACULÍK, Jaroslav: *Češi v cizině 1850–1938*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 209 s. ISBN:80-210-4297-1.
- VASILJEV, Ivo: Vystěhovalectví Čechů a Slováků do Latinské Ameriky před druhou světovou válkou. *Český lid*, 73, Praha 1986, č. 4, s. 239–243.